

Zou Japan, als het zich gedwarsboomd zag, met militaire middelen ingrijpen? Misschien. En Nederland had geen garanties van hulp, niet van Engeland en niet van de Verenigde Staten! Er waren onder diegenen die uit de verte de onderhandelingen gingen volgen, niet weinigen die, de vasthoudendheid van het gouvernement onderschattend, vreesden dat het onder de Japanse druk zou bezwijken. Vooral in Washington werd verondersteld dat Nederlands-Indië het voorbeeld van Frans-Indo-China zou volgen en Japan belangrijke concessies zou doen; dat was bepaald de verwachting van de grote Amerikaanse aardolie-concerns – de bij hen sinds lang bestaande geïrriteerdheid wegens het feit dat zij in Indië minder bronnen in exploitatie hadden mogen nemen dan de Koninklijke/Shell, leidde er toe dat zij het *State Department* bewogen om blijk te geven van gebrek aan vertrouwen in het Indische gouvernement.¹

Het lijkt ons niet noodzakelijk, hier alle bijzonderheden weer te geven van de gevoerde onderhandelingen die o.m. op tal van grondstoffen betrekking hadden², en concentreren ons, wat die grondstoffen betreft,

¹ Toen dat gebrek aan vertrouwen aan van Starckenborgh duidelijk was geworden, schreef hij op 1 oktober '40 in een persoonlijke brief aan de waarnemend gezant te Washington, baron W. van Boetzelaer (de gezant, dr. A. Loudon, was door ziekte uitgeschakeld) o.m.: 'Ik ben er op voorbereid om, als de limiet van wat redelijk kan worden toegestaan, bereikt is, de consequenties (zelfs de ernstigste) te aanvaarden die uit een weigering verder te gaan zouden voortvloeien . . . Uw telegrammen geven de indruk dat de Amerikaanse regering . . . de wens koestert, een soort van toezicht op onze gedragingen uit te oefenen . . . De bezetting van het Moederland en de omstandigheid dat onze regering in Londen onder het directe toezicht van de Engelse regering werkt' (gelijk eerder vermeld, was van Starckenborgh er voorstander van dat de regering zich in Indië zou vestigen), 'hebben ons in een droeve positie van afhankelijkheid en hulpeloosheid gebracht.' (brief in map 'Mededelingen van de oud-GG', IC).

Wij vermelden in dit verband dat van Starckenborghs bereidheid om, mocht dat nodig zijn, oorlog met Japan te aanvaarden, in zijn naaste werkomgeving een tegenstander vond in de persoon van de directeur van zijn kabinet, dr. Idenburg, althans: deze schreef eind '40 of begin '41 een memorandum waarin hij bepleitte dat Indië grote concessies zou doen om een accord met Japan te bereiken. Het memorandum is verloren gegaan, maar G. J. Jongejans, toenmaals ambtenaar van de Dienst der Oost-Aziatische Zaken, die het verontwaardigd gelezen had, lichtte ons in '80 in dat hij zich één formulering duidelijk herinnerde: 'Japan kan alleen nog maar vooruit, Nederland kan alleen maar achteruit.' (G. J. Jongejans: 'Aantekening', 14 okt. 1980, IC). Idenburg kan advies werd door van Starckenborgh met beslistheid verworpen, trouwens: Idenburg zelf kwam na vrij korte tijd tot de conclusie dat hij de situatie verkeerd had beoordeeld. ² Men vindt er een overzicht van in het nog tijdens de oorlog door van Mook geschreven, in '45 in Londen gepubliceerde boek *Nederlands-Indië en Japan. Hun betrekkingen in 1940-1941*.